25/04/2019

Η τέχνη των εικονογραφημένων χειρογράφων του Αγίου Όρους

/ Αγιορείτικα

Η τέχνη των εικονογραφημένων χειρογράφων καλλιεργήθηκε περισσότερο από κάθε αλλού στο Άγιο Όρος. Δεν υπάρχει κανείς άλλος χώρος στον κόσμο που να προσφέρει πλήρη και αδιάκοπη σειρά της ζωγραφικής των χειρογράφων όπως οι αγιορείτικες βιβλιοθήκες. Η σημασία τους για την Ορθοδοξία και τον Δυτικό Πολιτισμό είναι τεράστια. Φανερώνουν την ακτινοβολία του Αγίου Όρους, τις ποικίλες μορφές της χριστιανικής σκέψης και την πορεία της βυζαντινής τέχνης.

Πολυάριθμα χειρόγραφα έφτασαν στο Άγιον Όρος ως αφιερώματα πιστών: πολύτιμα δώρα ηγεμόνων και αυτοκρατόρων, δώρα ταπεινών μοναχών, ιερέων και πατριαρχών που μόνασαν κατά διαστήματα στο Άγιον Όρος, όπως και ευλαβικών προσκυνητών. Η κληρονομιά αυτή διαφυλάχτηκε με ευλάβεια στις μονές , τις σκήτες τα κελιά.
Στα εικονογραφημένα χειρόγραφα επικρατούν αποϋλοποιημένα πρόσωπα, εκφράσεις ιδιαίτερης πνευματικότητας, ιδίως στα έργα του 12ου αιώνα. Έντονη είναι η επίδραση της λειτουργίας κυρίως σε λειτουργικά χειρόγραφα, προπάντων στο ευαγγελιστάριο ή ευαγγέλιο, το βιβλίο που περιέχει καθημερινά αναγνώσματα του Ευαγγελίου σε διάταξη που ακολουθεί τις ακίνητες και κινητές εορτές της

εκκλησίας. τα σημαντικότερα ευαγγελιστάρια του 10ου και 11ου αιώνα χειρόγραφα πολυτελή, έχουν διατηρηθεί στο Άγιον Όρος.

Πέρα όμως από τα πατερικά και λειτουργικά κείμενα που υπερτερούν, υπάρχουν και άλλα εικονογραφημένα κείμενα από τη βυζαντινή εποχή, όπως το «Περί ύλης ιατρικής», πραγματεία βοτανικής του Διοσκουρίδη, βοτανολόγου του 1ου μ.Χ. αιώνα, που έχει σωθεί σε πολλά αντίγραφα.
Ήδη από το τέλος του 12ου αιώνα τετραευάγγελα και ευαγγελιστάρια παρουσιάζουν εικονογραφικές και τεχνοτροπικές αλλαγές. Σημαντική είναι η ανανέωση μιας παλαιάς παράδοσης, σύμφωνα με την οποία ο Ευαγγελιστής συνοδεύεται από την προσωποποίηση της έμπνευσης ή του γραμματέα του ή το σύμβολό του. Τεχνοτροπικά όμως τα έργα της τελευταίας φάσης του Βυζαντίου εκφράζουν μια συγκινησιακή κατάσταση. Π.χ. οι Ευαγγελιστές (στους κώδ. Ιβήρων 5, Φιλοθέου 5, Παντοκράτορος 47), κυριαρχούνται από εκρηκτικές δυνάμεις που θα κομματιάσουν το κορμί. Το πνεύμα δεν περιορίζεται σε γήινα σώματα. Η σύγκρουση μεταξύ σώματος και πνεύματος εκφράζει την ανησυχία του ανθρώπου για τη συνάντησή του με το Θεό.
Στα μεταβυζαντινά χρόνια παράγονται χειρόγραφα, ιδίως λειτουργιών, μεγάλο αριθμό στο Άγιον Όρος.

Εντυπωσιάζουν με τον πλούτο της διακόσμησης και μαρτυρούν καλλιτεχνικά ρεύματα που έρχονται από διάφορες περιοχές της Ορθοδοξίας, κυρίως από τις παραδουνάβιες χώρες και το ρωσικό βιβλίο.
Ο κύκλος αντιγραφής και ανάγνωσης των μοναχών είναι μεγάλος. Η ανάγνωση όμως των βιβλίων γίνεται και με την εικονογράφηση, που έχει την πηγή της, στην εσωτερική ζωή του μοναχού, η οποία υψώνεται σε πνευματικούς στοχασμούς που σταδιακά οδηγούν στην ένωση του με το Θείο. Τα χειρόγραφα του Αγίου Όρους μας παρέχουν πλήρη εικόνα του πνευματικού ρόλου της εικονογράφησης. Κύριο εκφραστικό μέσο παραμένει η ανθρώπινη μορφή, που την πλάθει ο καλλιτέχνης, είτε με την κληρονομία του Ελληνισμού είτε με την απούλωση, το υπερβατό, που προσπαθεί να εκφράσει ζωγραφικά τον αγιασμό και τη θέωση του ανθρώπου, η οποία οδηγεί τελικά στη μεταμόρφωση του σύμπαντος, στην επιστροφή στον χαμένο παράδεισο. Με την έννοια αυτή, όπως και η Ορθοδοξία, τα εικονογραφημένα χειρόγραφα του Αγίου Όρους δεν γνωρίζουν γεωγραφικά όρια.